

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องนี้ ได้ทำการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสำนักสงฆ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
2. แนวความคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์
3. บทบาทหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
5. สภาพของสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นและบทบาทของพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในสำนักสงฆ์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นทำการศึกษาใน 2 ประเด็น ได้แก่ ความหมาย และการวัดความคิดเห็นซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ความหมายของความคิดเห็น

มาฆะ จิตตะสังคะ (2520) กล่าวว่า ใจว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางด้านทัศนคติอย่างหนึ่ง โดยมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบและพร้อมจะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2527) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกที่เกิดจากความรู้สึกภายในต่าง ๆ ซึ่งมีความรู้สึกภายในนั้นอาจเป็นเพียง เจตคติ หรือความเชื่อ และค่านิยมเป็นพฤติกรรมภายในที่ไม่มีผู้ใด สังเกตหรือทราบได้นอกจากตัวของผู้นั้น แต่ความคิดเห็นเป็นพฤติกรรม ภายนอกที่ผู้อื่นสามารถสังเกตเห็นและทราบได้อย่างชัดเจน ดังนั้น คนที่มีเจตคติหรือความเชื่อหรือค่านิยมอย่างหนึ่ง ถ้าเขาไม่แสดงความคิดเห็นออกมาก็ไม่มีการรับรู้ได้ว่า เขามีเจตคติหรือความเชื่อหรือค่านิยมเช่นใด

จำนงรักษ์ อุดมเศรษฐ์ (2529) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็น หมายถึง การตอบสนองของบุคคลต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภายใต้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมหนึ่ง ซึ่งไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่าถูกหรือผิด แต่บุคคลก็จะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

สุรางค์ จันท์เอม และสุธา จันท์เอม (2529) ให้ข้อสรุปว่า ทักษะคิดเกี่ยวข้องกับความเชื่อและความคิดเห็นของบุคคลมาก ความคิดเห็น เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ ความคิดเห็นจึงมีความหมายแคบกว่าทัศนคติ และความคิดเห็นของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามข้อเท็จจริง (Facts) หรือทัศนคติของบุคคล ทัศนคติ คือความรู้สึกทั่ว ๆ ไปที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนความคิดเห็น คือ การอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เราอาจมีความคิดเห็นว่าขณะนี้สังคมยุ่งเหยิง เด็กขาดความนับถือผู้ใหญ่ เพราะความเจริญด้านวัตถุก้าวหน้าเกินไป

โยธิน ตันสนนุทธ และจุมพล พูลภัทรชีวิน (2529) ให้ความหมายเกี่ยวกับความคิดเห็นว่าเป็นการแสดงออกทางถ้อยคำเกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ ความคิดเห็นดังกล่าวอาจประกอบทางอารมณ์หรือทางพฤติกรรมด้วยก็ได้

สุรินทร์ ทองคำ (2535) ได้สรุปว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการพูดหรือเขียน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพื้นฐานความรู้ ค่านิยม เจตคติ ประสบการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ความคิดเห็นอาจเป็นไปในแนวทางใดทางหนึ่งคือ อาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

อนา อนาวีไล (2542) กล่าวว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกทางด้านความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยการพูด หรือการเขียน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อม ซึ่งการแสดงความคิดเห็นนี้อาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่น

Webster, (1966) ได้ให้ความคิดเห็นว่า ความคิดเห็น หมายถึง ทัศนคติ การพิจารณาตัดสิน การประเมินใจเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความคิดเห็นมีความแข็งแกร่งมากกว่าความประทับใจ (impression) ความคิดเห็นจึงเป็นความรู้สึกในใจ ถ้าถูกยึดอย่างมั่นคงก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่น หรือความคิดเห็นเป็นความเชื่อที่มีที่ตั้งใจอยู่บนความรู้ที่แท้จริง แต่ตั้งอยู่บนความคิด การลงความเห็นของแต่ละบุคคลอาจเป็นที่ยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ นักจิตวิทยานิยามความคิดเห็นว่า เป็นการแสดงออกทางภาษา (verbal expression) เกี่ยวกับเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม

สรุปความคิดเห็น เป็นการแสดงออกของบุคคลทางด้านความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งอาจแสดงออกโดยการพูด การเขียน โดยอาศัยพื้นฐานของความรู้ ความเชื่อ ประสบการณ์ที่ผ่านมา ตลอดจนสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งการแสดงความคิดเห็นนี้อาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากบุคคลอื่นก็ได้

1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น ได้มีผู้เสนอแนวคิดและทฤษฎีไว้ ดังนี้

Foster, (1952) สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นว่ามีมูลเหตุ 2 ประการ คือ

1.2.1 ประสบการณ์ (experiences) ที่บุคคลมีต่อสิ่งของ บุคคล หมู่คณะเรื่องราวต่าง ๆ หรือสถานการณ์ ความคิดเห็นเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการได้พบเห็น ค้นคว้าอาจถือได้ว่าเป็นประสบการณ์ตรง และจากการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นรูปถ่ายหรืออ่านจากหนังสือโดยไม่ได้พบเห็นของจริงถือว่าเป็นประสบการณ์ทางอ้อม

1.2.2 ระบบค่านิยมและการตัดสินค่านิยม (Value system and judgement)

เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินค่านิยมไม่เหมือนกัน คนแต่ละกลุ่มจึงมีความคิดเห็นต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกัน

ปัจจัยมีผลต่อความคิดเห็นของบุคคล การเกิดความคิดเห็นของบุคคลจะได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่เด็กจากบุคคลในครอบครัว คือ จากพ่อ แม่ พี่น้องและญาติ เมื่อเข้าโรงเรียนจะได้รับอิทธิพลมาจาก ครูและเพื่อน รวมทั้งประสบการณ์ตรงที่ได้รับเป็นส่วนตัวและจากสื่อมวลชน **Oskamp (1977)** ยังกล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดความคิดเห็นว่ามาจากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

1.2.2.1 ปัจจัยทางพันธุกรรมและสรีระ คือ อวัยวะต่าง ๆ ของบุคคลที่ใช้รับรู้ ความผิดปกติของอวัยวะ ความบกพร่องของอวัยวะรับสัมผัส ซึ่งมีผลต่อความคิดเห็นไม่ดีต่อบุคคลภายนอก

1.2.2.2 ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล คือ บุคคลได้รับประสบการณ์ด้วยตนเอง การกระทำด้วยตนเองหรือได้พบเห็น ทำให้บุคคลมีความใส่ใจและเกิดความคิดต่อประสบการณ์เหล่านี้ต่างกัน

1.2.2.3 อิทธิพลของผู้ปกครอง คือ เมื่อบุคคลเป็นเด็กผู้ปกครองจะให้ความใกล้ชิดและให้ข้อมูลแก่เด็กได้มาก ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดเห็นของเด็กด้วย

1.2.2.4 ทักษะและความคิดเห็นของกลุ่ม คือ เมื่อบุคคลเจริญเติบโตย่อมต้องมีกลุ่มและสังคม ดังนั้นความคิดเห็นของกลุ่มเพื่อน กลุ่มอ้างอิง หรือการอบรมสั่งสอนของโรงเรียน หน่วยงานที่มีความคิดเห็นเหมือนหรือแตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อความคิดเห็นของบุคคลด้วย

1.2.2.5 สื่อสารมวลชน คือ สื่อต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเรามากขึ้น สื่อเหล่านี้ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลต่อความคิดเห็นของบุคคล

1.3 การวัดความคิดเห็น

นีออน กลิ่นรัตน์ (2525) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้ว่า เนื่องจากความคิดเห็น และทัศนคติ มีความหมายและลักษณะต่าง ๆ ใกล้เคียงกัน ดังนั้น การวัดความคิดเห็นจึงสามารถใช้วิธีเดียวกันกับการวัดทางทัศนคติ แต่เนื่องจากทัศนคติเป็นพฤติกรรมภายใน ไม่สามารถทราบได้ว่าบุคคลมีทัศนคติอย่างไร ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการอนุมานจากพฤติกรรมภายนอกที่บุคคลแสดงออก และ มีการวัดหลายวิธี ดังนี้

1.3.1 การรายงานตนเอง (Self – report measures)

เป็นการวัดทัศนคติโดยวิธีการให้ผู้ถูกวัด รายงานตนเองถึงความรู้สึกทำที่ต่อสิ่งนั้น ๆ อาจเป็นไปในรูปทางบวกหรือทางลบ ไม่ได้แยกวัดองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ความคิด ความรู้สึก หรือด้านพฤติกรรม แต่จะวัดเพียงดี – ไม่ดี สนับสนุน – คัดค้าน เห็นด้วย – ไม่เห็นด้วย มาตรฐานวัดทัศนคติแบบนี้แบ่งออกได้หลายชนิด แต่ที่นิยมใช้มี 3 ชนิด

1) มาตรฐานวัดของเทอร์สโตน (Thurstone scales)

การสร้างมาตรฐานวัดแบบนี้ โดยรวบรวมข้อความที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติที่ต้องการวัดควรจะได้ประมาณ 100 ข้อเป็นอย่างน้อย โดยมีลักษณะเป็นทางบวกอย่างมาก เป็นกลางและทางลบอย่างมาก หลังจากนั้นก็ให้เลือกตอบว่าข้อใดบ้างที่ต่างกับความคิดเห็นของผู้ที่ต้องการวัดต่อจากนั้นนำมาคำนวณหาค่ามัธยฐานและค่าความเบี่ยงเบนแบบมาตรฐานของแต่ละข้อความ แล้วเลือกข้อความตามค่ามาตรฐานวัดที่ได้ ก็จะเหลือข้อความเพียง 20 ข้อความหรือมากที่สุดไม่เกิน 45 ข้อความ

2) มาตรฐานวัดของลิเคิร์ต (Likert – type scales)

ได้พัฒนามาจากของเทอร์สโตน มีข้อความทั้งทางบวกและทางลบปะปนกันส่งไปให้ผู้ตอบตัดสินใจข้อความว่าข้อความใดตรงกับระดับความคิดเห็นของผู้ตอบที่สุด ซึ่งมี 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่มีความเห็น ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งแต่จากการใช้มาตรฐานวัดแบบนี้มักจะพบว่าผู้ตอบที่ช่องไม่มีความเห็นเป็นส่วนมาก จึงมีการใช้คำว่าเห็นด้วยเพียงเล็กน้อยและไม่เห็นด้วยเพียงเล็กน้อย แทนคำว่าไม่มีความเห็นเพื่อให้สามารถวัดความเห็นของผู้ตอบได้

3) มาตรฐานจำแนกความหมาย (Semantic differential scale)

Osgood เป็นผู้สร้างมาตรฐานวัดแบบนี้ ลักษณะของมาตรฐานวัดจะประกอบด้วยคำคุณศัพท์ที่บรรยายลักษณะของเป้าหมายที่ต้องการวัดที่แสดงลักษณะตรงกันข้ามกัน เช่น บวก – ลบ ดี – เลว ยินดี – ไม่ยินดี และระหว่างคำคุณศัพท์ทั้งคู่จะมีช่วงห่างกัน 7 อัตรากาชาชั้น โดยผู้ตอบจะเลือกว่าความรู้สึกที่เขามีต่อเป้าหมายอยู่ในอัตรากาชาชั้นใด คะแนนของทัศนคติก็ดูจากการรวม

คะแนนแต่ละข้อ ซึ่งจะอยู่ระหว่าง 1 – 7 คะแนน คะแนน 1 หมายถึง มีทัศนคติทางลบ คะแนน 7 หมายถึง มีทัศนคติทางบวก

1.3.2 การสังเกตพฤติกรรม

การสังเกตพฤติกรรมภายนอกของบุคคล เป็นอีกวิธีหนึ่งทำให้ทราบถึงทัศนคติของบุคคลได้ ซึ่งอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ประกอบด้วย เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อธิบายเพิ่มเติม นอกจากนั้นอาจจะใช้วิธีการต่าง ๆ ต่อไปนี้เพื่อวัดทัศนคติหรือความคิดเห็น ได้แก่

1) การใช้วิธีการทางกึ่งสะท้อนภาพ เช่น การให้ผู้ศึกษาศึกษาบรรยายภาพที่มองเห็นไม่ชัดเจน หรือเติมคำหรือข้อความ หรือให้พูดคำใดคำหนึ่งทีนี้ทีขึ้นได้ทันทีหลังจากที่เสนอคำที่ต้องการวัด

2) ผลการทำแบบสอบถามแบบปรนัย คือ การเลือกคำตอบจากแบบทดสอบแบบ ปรนัยในตัวเลือกที่ไม่ถูกต้องและแสดงถึงความลำเอียงในเรื่องนั้น โดยจะต้องมีคำตอบที่ถูกต้องไว้ด้วย

3) การวัดจากการปฏิบัติของร่างกาย เนื่องจากขณะร่างกายเกิดอารมณ์จะมีปฏิบัติของร่างกายที่สามารถวัดได้ เช่นการใช้เครื่องการตอบสนองของผิวหนัง การวัดจากอัตรา การเต้นของหัวใจ การบีบตัวของหลอดเลือด การหดและขยายตัวของม่านตา สิ่งเหล่านี้ช่วยให้รู้ถึงความเข้มข้นของทัศนคติแต่ไม่สามารถบอกทิศทางว่าไปทางลบหรือทางบวก

4) การวัดด้วยการแสดงออกทางใบหน้า แบ่งเกณฑ์การวัดออกเป็น 7 ระดับ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงท่าทางของใบหน้า ประกอบด้วยตาและปาก โดยจะดูลักษณะอาการของปาก กล่าวคือ ถ้าริมฝีปากโค้งขึ้นก็แสดงว่ามีความเห็นด้วย ถ้าริมฝีปากอยู่ในระดับแนวราบหรือปกติแสดงว่าไม่แสดงความคิดเห็นหรือไม่แน่ใจ แต่ถ้าริมฝีปากโค้งลงล่างแสดงให้เห็นว่าไม่เห็นด้วย

การวัดทัศนคติส่วนใหญ่จะใช้วิธีแบบรายงานตัวเอง เพราะสามารถจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มใหญ่ ซึ่งอาจกระทำโดยการสัมภาษณ์ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะคำถามที่กำหนดคำตอบไว้ให้เลือกตอบและลักษณะคำถามที่ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่หรืออาจจะใช้แบบสอบถามซึ่งสามารถทำได้รวดเร็ว (ไวรัส เจียมบรรจง, 2522) ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปอธิบายได้กว้างขวางแต่ก็มีข้อจำกัด เพราะอาจได้ข้อมูลไม่ตรงกับความเป็นจริงกับพฤติกรรมของเขา เนื่องจากบุคคลเกิดความระมัดระวังในการตอบแบบสอบถามเพราะฉะนั้นการวัดทัศนคติจึงควรใช้หลาย ๆ วิธีประกอบกัน เพื่อช่วยเสริมข้อบกพร่องในวิธีใดวิธีหนึ่งให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. แนวความคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์

2.1 ความหมายของพระสงฆ์

คำว่า “พระสงฆ์” เป็นคำรวมที่ใช้เรียกศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร และพระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุคือผู้ที่ได้รับการอุปสมบทตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนประเพณีของคณะสงฆ์ของไทย ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2526) พระภิกษุในประเทศไทยปัจจุบันแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ แบบบวชชั่วคราวไม่เกิน 5 พรรษา อีกประเภทหนึ่งบวชเป็นศาสนทายาทสืบพระศาสนา ภิกษุประเภทหลังนี้ บวชเป็นเวลานาน บางรูปส่วนใหญ่บวช ตลอดชีวิต แบ่งเป็นภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ได้แก่กรรมการมหาเถรสมาคมและเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนเลขานุการคณะอีกจำนวนหนึ่งเป็นครูปริยัติธรรม ทั้งแผนธรรมและบาลี และนักศึกษานิมหาวิทยาลัยสงฆ์

ตามความรู้สึกของคนทั่วไป พระสงฆ์หมายถึงพระภิกษุ สามเณร ที่บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสนบุคคลที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ไม่ใช่พระภิกษุหรือสามเณรที่บวชตามประเพณี 3 วัน 7 วัน 1 เดือน หรือ 3 เดือน แต่ความหมายทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์คือภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป กระทำกิจอันใดอันหนึ่ง เช่น ประชุมภายในสีมา

หน้าที่ของพระสงฆ์ คือ ศึกษาและปฏิบัติเพื่อสืบต่อพระศาสนา ให้การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา และให้การสงเคราะห์ประชาชน

ในสังคมไทย พระสงฆ์มีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะที่เคารพสักการะเรียกว่า เป็นสังคมหนึ่งต่างหาก แต่เมื่อพิจารณาในทางนิติศาสตร์แล้วเห็นว่า พระสงฆ์หรือพระภิกษุ สามเณร เป็นส่วนหนึ่งหรือหน่วยหนึ่งของสังคมหรือในสังคม เป็นพลเมืองของประเทศ เช่นเดียวกับประชาชนทั้งหลายต้องปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง หรืออยู่ภายใต้บังคับกฎหมายบ้านเมือง เช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองทั่วไป และมีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ เป็นข้อปฏิบัติอีกส่วนหนึ่งต่างหาก

2.2 วัดกับพระสงฆ์

ในปัจจุบันวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น ร่มเย็นทั้งกายและใจ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม คนไทยเรียกสถานที่ของผู้บำเพ็ญพรหมจรรย์ว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวเป็นเครื่องวัดภูมิธรรมและภูมิรู้ของศาสนิกผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา (กรรมการศาสนา, 2521)

วัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุนิพพาน ผู้เข้าใจธรรมชาติและชีวิต มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ผู้มีพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชนในสังคม วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสุข ร่มเย็น สะอาด ร่มรื่น ทั้งกาย วาจา ใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ที่เรียกว่า “สมณะ” เป็นที่ตั้งของผู้เห็นภัยในวิญญูและปัญหาที่เป็นภัยต่อสังคมที่เรียกว่า “ภิกษุ” เป็นผู้ละเว้นห่างไกลความชั่วร้ายทุกรูปแบบ ที่เรียกว่า “บรรพชิต” (ชาเลื่อง วุฒิจันทร์, 2525)

วัดจึงเป็นสถาบันอุดมคติเพราะเป็นตัวเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านพื้นฐานของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคม โดยการตั้งสังฆมอริยสงฆ์ ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นต้นนำ มีความบริสุทธิ์และสะอาดเป็นพื้นฐาน

วัดส่วนใหญ่ในสังคมไทย จะมีที่ดินประมาณ 6 ไร่ขึ้นไป ประกอบด้วยบริเวณเสนาสนะ บริเวณอาจแบ่งได้เป็น 3 หรือ 4 ส่วน ถือเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และจัดเป็นเขตหาผลประโยชน์อีกส่วนหนึ่งด้วย เสนาสนะที่สำคัญในวัดคือโบสถ์ สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรม ตามพุทธบัญญัติวิหารหรือศาลาการเปรียญสำหรับสงฆ์แสดงธรรมแก่ประชาชน และอาจใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมส่วนรวมของสังคม ส่วนกุฏิใช้เป็นที่พำนักอาศัยของพระสงฆ์

บุคคลที่พำนักในวัด ได้แก่ ภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด

- ภิกษุ มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัย บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน ดำเนินกิจการของวัดและพระศาสนาแก่สังคม

- สามเณร มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย เป็นผู้ปฏิบัติรับใช้พระภิกษุและศึกษาปฏิบัติเพื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อไป

- ศิษย์วัด เป็นผู้มาอาศัยวัดเพื่อปฏิบัติรับใช้พระภิกษุสามเณร และศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

- สังคมที่เจริญและสงบสุขโดยทั่วไป ในวัดหนึ่ง ๆ จะต้องมีภิกษุ สามเณรและศิษย์วัดจำนวนพอสมควรแก่การที่จะทำหน้าที่ทางศาสนาให้กับสังคมอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 มาตรา 31 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 กำหนดว่า วัดมี 2 อย่าง คือ

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
2. สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่ว ๆ ไป

3. บทบาทหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

3.1 ประวัติความเป็นมาของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

การจัดการปกครองท้องถิ่นที่ได้เริ่มต้นมาจากรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงมีพระราชดำริให้มีการฟื้นฟูการปกครองระดับหมู่บ้านที่มาแต่เดิมขึ้นใหม่ เพราะทรงเล็งเห็นว่าการปกครองในระดับนี้จำเป็นและสำคัญยิ่งในการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับราษฎรมากที่สุด โดยได้ทรงให้มีการ ทดลองจัดระเบียบ การปกครองตำบล หมู่บ้าน ขึ้นที่อำเภอบางปะอิน จ.พระนครศรีอยุธยา เมื่อ ร.ศ.111(พ.ศ.2435) โดยให้ราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านแทนการแต่งตั้งโดยเจ้าเมืองดังแต่ก่อน นับแต่นั้นมาจึงได้มีการจัดระเบียบการปกครองตำบล หมู่บ้าน ตามหัวเมืองต่างๆ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ต่อมาในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ขึ้นใช้บังคับแทน และได้มีการใช้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการปกครองท้องที่

การจัดการปกครองท้องที่ตามที่กำหนดไว้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 จะประกอบไปด้วย

1. หมู่บ้าน
2. ตำบล
3. กิ่งอำเภอ
4. อำเภอ

หมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ทำหน้าที่ปกครองราษฎรในเขตหมู่บ้าน โดยมีที่มาจาก การเลือกของราษฎรในหมู่บ้านนั้นนอกจากจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านแล้วยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้านประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็น ประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครองเป็นกรรมการ และกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งราษฎร เลือกตั้ง จำนวน 5-9 คน เป็นกรรมการ

วิธีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน

วิธีการเลือกผู้ใหญ่บ้านกฎหมายกำหนดให้นายอำเภอเป็นประธานพร้อมด้วยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นอย่างน้อย 1 คน ประชุมราษฎรในหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติที่จะเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยวิธีลับหรือเปิดเผยก็ได้ ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ.2535

เมื่อเลือกผู้ใดแล้วถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านนายอำเภอจะรายงานไปยังจังหวัดเพื่อออกหนังสือสำคัญไว้เป็นหลักฐาน ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี นับแต่วันที่ราษฎรเลือก

ตำบล เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น ที่ย่อยรองจากอำเภอหรือกิ่งอำเภอการจัดการปกครองตำบลเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ซึ่งกำหนดให้ตำบลประกอบด้วยหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกันในตำบลหนึ่ง มีกำนันเป็นผู้ปกครองและรับผิดชอบในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนทุกหมู่บ้านทั่วทั้งตำบลนั้นประชาชนในตำบลเป็นผู้เลือกกำนันจากผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น

วิธีการเลือกกำนัน

วิธีการเลือกกำนัน นายอำเภอเป็นผู้จัดให้มีการเลือกกำนัน โดยรับสมัครจากผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น โดยให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการเลือกกำนัน พ.ศ.2524 และเมื่อราษฎรที่มาลงคะแนนเสียงส่วนมากเลือกผู้ใดให้ถือว่าผู้นั้นเป็นกำนัน และให้นายอำเภอรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อออกหนังสือสำคัญให้ไว้เป็นหลักฐาน

3.2 อำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน

กำนันในสมัยกรุงศรีอยุธยาทำหน้าที่เพียงการควบคุมตลาดให้การค้าขายได้ดำเนินไปในราคาปกติไม่แพงเกินไปนอกเหนือที่ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดไว้จนเป็นที่เดือดร้อนแก่ประชาชน และมีหน้าที่ในการเรียกเก็บภาษีค่านา (เทียบได้กับภาษีบำรุงท้องที่ในปัจจุบัน) ซึ่งมีเพียง 2 ประการเท่านั้นส่วนหน้าที่อื่น ๆ ไม่ปรากฏทั้งอาณาเขตการปกครองก็มีได้ระบุไว้ว่ามีมากน้อยเพียงใดและแบ่งแยกกันอย่างไรและมีตำบลมากน้อยเพียงใด และน่าจะเชื่อได้ว่ากำนันตามกฎหมายลักษณะอาญาหลวงดังกล่าว มิใช่กำนันซึ่งปกครองตำบลเช่นในปัจจุบันซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองในอันที่จะดูแลให้ราษฎรได้รับความสุขแต่รูปการปกครองตำบลในสมัยนั้น มิใช่รูปแบบการปกครองตำบลเช่นปัจจุบัน

ต่อมาถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กำนันก็ยังมีอำนาจหน้าที่เพียงเล็กน้อย คือ

1. รักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่
2. ป้องกันการโจรกรรมผู้ร้าย
3. ถ้าเป็นความทะเลาะวิวาทเล็กน้อย กำนันเปรียบเทียบตกลงกันได้ไว้แล้ว

(1) ไม่ยอมตกลงกัน

(2) ถ้าเป็นความฉกรรจ์ เช่น กับความปล้นฆ่ากัน ฟันกัน มีบาดแผลถึงสาหัส กำนัน (ถึงจะอยู่ใกล้ใกล้ก็ตามที) ต้องนำมาส่งหลวงพลตระการนายแขวงฯ จะได้ตัดสินว่ากล่าวเปรียบเทียบในส่วนชั้นความไม่ฉกรรจ์ ถ้าไม่ตกลงหรือเป็นความฉกรรจ์ หลวงพลตระการจึงบอกส่งกรุงเก่าหลังจาก หลวงเทศาจิตรวิจารณ์ได้ไปจัดทดลองตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ที่อำเภอ

บางปะอินแล้วก็ให้คิดปรึกษาหารือกันถึงการที่จะจัดปกครองขึ้นตามหัวเมืองต่อไป ครั้งต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) ขึ้น ซึ่งถือเป็นแม่บทของการจัดระเบียบการปกครองตำบลหมู่บ้านประเทศไทย

อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457

อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งสามารถจำแนกออกมาได้เป็น 10 หมวด กล่าวคือ

1. การใช้อำนาจหน้าที่ปกครองราษฎร
2. การรายงานต่อทางราชการ
3. การนำข้อราชการไปประกาศแก่ราษฎร
4. การจัดทำทะเบียน
5. กิจการสาธารณประโยชน์
6. การฝึกหัดอบรมให้ราษฎรรู้จักกระทำการในเวลารบ
7. การบำรุงและส่งเสริมอาชีพของราษฎร
8. การป้องกันโรคติดต่อ
9. การจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
10. การที่เกี่ยวกับความอาญา

อำนาจหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายอื่น ได้แก่

1. ทะเบียนราษฎร ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร และระเบียบสำนักงานกลางทะเบียนราษฎรกรมการปกครอง
2. บัตรประจำตัวประชาชน ตามกฎหมายว่าด้วยบัตรประจำตัวประชาชน
3. ทะเบียนครอบครัว ตามกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว
4. ทะเบียนสัตว์พาหนะ ตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะ (พ.ร.บ. สัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 และระเบียบการสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482) ช้าง ม้า โค กระบือ ล้อ ลา เป็นสัตว์พาหนะ ซึ่งต้องจดทะเบียนทำตัวรูปพรรณ
5. ทะเบียนอาวุธปืน ตามกฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน พ.ศ.2490 การทำ ซื่อ มี ใช้ สิ่ง หรือนำเข้า ซึ่งอาวุธปืนหรือเครื่องกระสุนปืนต้องได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนอาวุธปืนท้องที่ และผู้ใหญ่บ้านอาจเป็นผู้ให้คำรับรองเกี่ยวกับความประพฤติกและหลักฐาน

ของผู้ขออนุญาตมีและใช้อาวุธปืนประกอบการพิจารณาของนายทะเบียน ว่ามีคุณสมบัติและความจำเป็นตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้หรือไม่

6. การรับราชการทหาร ดำเนินการตาม พ.ร.บ.รับราชการทหาร พ.ศ.2497

7. การป้องกันฝ่ายพลเรือน

8. ตามประมวลกฎหมายอาญา

9. ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนภายในเขตตำบลหรือหมู่บ้านที่รับผิดชอบตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 จึงเป็น “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

10. กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านที่อยู่ในท้องที่ที่มีการเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม เป็นคณะกรรมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมประจำตำบล (คชก. ตำบล) โดยตำแหน่ง

11. กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการกระทำผิดต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ภายในเขตท้องที่รับผิดชอบ

12. กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งมีอำนาจสั่งให้ผู้ใดออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรืองดเว้นการกระทำใด ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดแก้ไขหรือถอนสิ่งที่เป็นอันตรายต่อป่าหรือทำให้ป่าเสื่อมสภาพหากไม่ปฏิบัติตามก็ริ้อ ทำลาย แก้ไขได้ ทั้งนี้ได้มีอำนาจและหน้าที่ได้ภายในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ

13. กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ตาม พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดตามกฎหมายนี้ รวมทั้งตรวจสอบการอนุญาตต่าง ๆ ภายในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ

14. กฎหมายว่าด้วยชลประทานราษฎร การชลประทานราษฎร หมายความว่า การชลประทานที่ราษฎรได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การเพาะปลูกของราษฎรในท้องที่

15. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารการใช้น้ำ และการบำรุงรักษาแหล่งน้ำขนาดเล็ก พ.ศ.2525
16. บทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตาม พ.ร.บ.กาสิโนบำรุงท้องที่ พ.ศ.2508
17. กฎหมายว่าด้วยโรคติดต่อ
18. ตามกฎหมายว่าด้วยการกำจัดผักตบชวา
19. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย การปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ.2530 (กรมการปกครอง, 2545)

4. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

4.1 ความหมายของป่า

คำว่า “ป่า” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 หมายถึง ที่ที่รกด้วยต้นไม้ ซึ่งไม่ใช่บ้านคนโดยปกติ ส่วนคำว่า “ป่า” ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านป่าไม้มีความหมายแตกต่างกันไป ดังนี้

“ป่า” ตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ.2484 หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน

“ป่า” ตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึงภูเขา ห้วยหนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล ที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ป่าสงวนแห่งชาติ” หมายความว่า ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ซึ่งห้ามบุคคลใด ๆ เข้าไปยึดครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า ทำไม้ เก็บหาของป่า หรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการเสื่อมเสียแก่สภาพป่าสงวนแห่งชาติ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว (ทิวา สรรพกิจ, 2528)

4.2 ความสำคัญของป่า

ป่าไม้ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติสำคัญชนิดหนึ่ง ซึ่งสามารถอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมาก แต่เดิมป่าไม้มีอยู่มากมายทั่วทุกภาคของประเทศไทย แต่ต่อมาเมื่อประชากรของไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความต้องการใช้ไม้ และเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ทำให้ต้องการใช้ที่ดินเพื่อประกอบอาชีพมากตามไปด้วย แต่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าว เป็นการใช้อย่างฟุ่มเฟือยขาดการควบคุม ทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

พื้นที่ลดน้อยลง สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวนเกิดความแห้งแล้ง น้ำท่วม ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ด้วยเหตุดังกล่าวรัฐบาลจึงจำเป็นต้องมีการสงวนรักษาป่าไม้ เพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากป่าไม้มีความสำคัญต่อประเทศชาติดังที่กล่าวมาแล้วทางราชการจึงจำเป็นต้องสงวนรักษาป่าไว้ ด้วยการกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้ป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์ต่อประเทศชาติได้มากที่สุดและตลอดไป หากไม่ดำเนินการสงวนป่าเอาไว้ ป่าไม้อาจจะถูกทำลายไปจนหมดสิ้นอย่างรวดเร็ว และถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริง ประเทศชาติจะต้องประสบกับการขาดแคลนปัจจัย 4 และภัยธรรมชาติอย่างแน่นอน เช่น ขาดแคลนไม้ในการก่อสร้าง ขาดเชื้อเพลิง ถ่านและฟืน ดินพังทลาย การเกษตรกรรมจะไม่ได้ผลดี อาจจะได้รับอันตรายจากน้ำท่วม หรือความแห้งแล้ง ประเทศชาติย่อมขาดความมั่นคง อย่างไรก็ตาม การสงวนป่ามิได้หมายความว่า จะสงวนไว้เฉยๆ โดยไม่ยอมหรือไม่อนุญาตให้บุคคลใด ๆ เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากป่า นั้น ๆ ตรงกันข้าม บุคคลใด ๆ สามารถเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ ภายใต้กฎหมายและระเบียบของทางราชการ หมายความว่า การเข้าไปดำเนินการใดๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จะต้องได้รับอนุญาตจากทางราชการเสียก่อน เช่น การทำไม้ การเก็บหาของป่า การนำสัตว์เข้าไปเลี้ยง การใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นการชั่วคราว เป็นต้น

4.3 ประโยชน์ของป่าไม้

ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม เราจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากขาดป่าไม้ ดังคำกล่าวที่ว่า “Man cannot exist without wood”

4.3.1 ประโยชน์ทางตรง (Direct Benefits)

- 1) ไม้ใช้สร้างบ้านเรือน ทำเครื่องเรือนและการก่อสร้างอื่นๆ ทำเกวียน ต่อเรือ เครื่องมือกลกรรม เครื่องมือในการประมง เป็นต้น
- 2) ไม้เชื้อเพลิง เช่น ฟืน ถ่าน และเชื้อเพลิงจรวด ชนิด Nitrated Cellulose
- 3) วัตถุเคมี เช่น Cellulose สำหรับใช้ทำกระดาษ ไหมเทียม (Rayon) วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์ ยีสต์ และ lignin สำหรับใช้ทำ Vanillin น้ำหอม เครื่องสำอาง ยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนั้นการกลั่นไม้ยังได้กรดน้ำมันดิบ และ Ethyl alcohol ซึ่งใช้ในการอุตสาหกรรมต่างๆ
- 4) อาหาร จากใบ ดอก ผล เมล็ด หน่อไม้ เห็ด หัวมัน แมลง และสัตว์ป่า
- 5) ยารักษาโรค ได้จากสัตว์ป่าและสมุนไพรต่างๆ
- 6) เส้นใย ได้จากเปลือกไม้และเถาวัลย์

- 7) ชัน น้ำมันไม้และยางไม้ ได้จากต้นไม้บางชนิด
  - 8) ฝาดฟอกหนังและสี ได้จากเปลือก แก่น ผลและชันไม้บางชนิด
  - 9) อาหารสัตว์ เช่น หญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ ผลและเมล็ดไม้บางชนิด
- นอกจากนี้ มนุษย์ยังได้ผลิตผลของป่าอย่างอื่น ๆ เช่น หวาย ปอ ไม้ไผ่ ฝรั่ง รวงผึ้ง ไบลาน ไม้หอม เครื่องเทศ และสมุนไพร ซึ่งมีประโยชน์มากมาย

4.3.2 ประโยชน์ทางอ้อม (Indirect Benefits)

- 4.3.2.1 ทำให้มีฝนตกเพิ่มขึ้น และความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ
- 4.3.2.2 ทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัด
- 4.3.2.3 บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ความเร็วของลมพายุที่พัดผ่านบริเวณป่าไม้จะลดลงประมาณ 11-44 % ตามลักษณะของป่าแต่ละชนิด เช่น ป่าไม้ที่มีการตัดฟันเอาไม้ออกหมดป่า ป่าไม้ที่ตัดฟันเอาไม้ออกเสียครึ่งหนึ่ง และป่าที่มีการตัดไม้ออกหมดอัตราความเร็วของลมจะเป็น 0.1, 0.4 และ 0.6 เมตรต่อวินาที ตามลำดับการปลูกต้นไม้เป็นแนวป้องกันลมพายุ (Windbreak) จะทำให้ลมพายุลดกำลังลงเหลือ 20 % และจะป้องกันลมได้ในระยะ 25 เท่าของความสูงของต้นไม้ในด้านการได้ลม และ 3 เท่าในด้านเหนือลมอิทธิพลของป่าไม้ในทางที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการป้องกันบ้านเมืองให้พ้นจาก วิกฤตภัย

4.3.2.4 บรรเทาการระเหยของน้ำจากผิวดิน และอนุรักษ์ผิวดินที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กสิกรรม ป้องกันการกัดชะดิน (Soil Erosion) ที่จะเกิดจากน้ำฝนกัดชะ และลมพายุพัดพาออกไป เป็นการป้องกันและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กสิกรรม ป้องกันดินถล่ม ภูเขาทลาย ป้องกันการตื่นเงินของลำห้วย ลำน้ำ อ่างเก็บน้ำ และเขื่อนต่าง ๆ

4.3.2.5 ป้องกันอุทกภัย โดยป่าไม้สามารถบรรเทาการไหลเลื่อนของดิน และป้องกันการตื่นเงินของแม่น้ำลำธารต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นเสมือนเขื่อนธรรมชาติที่คอยป้องกันมิให้น้ำฝนที่ตกลงมาไหลบ่าไปตามผิวดินอย่างรวดเร็วอีกด้วย จึงเป็นการป้องกันและควบคุมระดับน้ำตามแม่น้ำลำห้วย ไม้ให้สูงฮวบฮาบขึ้นอย่างรวดเร็ว จนล้นฝั่งกลายเป็นอุทกภัยไปได้

4.3.2.6 ทำให้มีน้ำไหลสม่ำเสมอตลอดปี ทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตและประกอบกิจกรรม อุตสาหกรรมได้เป็นอย่างดี เพราะป่าไม้สามารถรองรับและดูดซับน้ำที่ตกลงมาได้ดี อัตราดูดซับน้ำฝนของพื้นที่ป่าไม้จะสูงกว่าในที่โล่งเตียน ตั้งแต่ 2-70 เท่า ตามลักษณะของดิน ป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ตามลำดับและปริมาณน้ำฝน น้ำจะค่อย ๆ ซึมลงไปดินนี้ ผิวดินหล่อเลี้ยงลำห้วยลำธารให้มีน้ำไหลอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำตามแถบภูเขาอันเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธารทั้งหลาย

4.3.2.7 เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า สัตว์ป่าทั้งหลายรวมทั้งนก แมลง และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก ๆ อื่น ๆ ได้อาศัยป่าเป็นที่อยู่และที่ทำกิน มนุษย์ได้สัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ เป็นอาหาร ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ นกและแมลงบางชนิดช่วยทำลายศัตรูพืช สัตว์ป่าบางชนิด นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้า และทดลองวิทยาศาสตร์ และในการรักษาโรคต่าง ๆ หากไม่มีป่าไม้แล้ว สัตว์ป่าเหล่านี้ก็จะสูญพันธุ์ไป

4.3.2.8 เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Area) เช่น อุทยานแห่งชาติ (National Park) วนอุทยาน (Forest Parks) สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในป่า (Forest Recreation Areas) และที่สวนห่างไกลคมนาคม (Wilderness Areas) ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหาความสำราญ และความสงบของผู้คนพลเมือง หลังจากคร่ำเคร่งกับการประกอบธุรกิจประจำวัน และมีชีวิตอย่างแออัด จำเจท่ามกลางความอึกทึกครึกโครมในเมือง ช่วยให้จิตใจผ่อนคลายมีสุขภาพอนามัย

4.3.2.9 ประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ ป่าไม้จะเป็นเสมือนเครื่องกีดขวางที่ธรรมชาติประทานมาให้ เพื่อป้องกันขัดขวางการบุกรุกของศัตรูทางภาคพื้นดิน และเป็นเครื่องอำพรางการรวมพล และการเคลื่อนไหวของกองทหาร จากการสังเกตการณ์ทางอากาศได้เป็นอย่างดี

พงศ์ โสโน (2528) กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัย การพัฒนาป่าไม้กับความมั่นคงของชาติ สรุปได้ดังนี้

ประโยชน์ของป่าไม้ คือ

1) เป็นแหล่งกำเนิดทรัพยากรธรรมชาติ เพราะดิน หิน กรวด ทราย และแร่ ตลอดจนทรัพยากรพลังงาน เช่น ถ่านหิน ก๊าซธรรมชาติ ปิโตรเลียม และสัตว์หลายชนิด ล้วนเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในป่า

2) เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ ถ้ำธาร ก่อเกิดระบบนิเวศวิทยาและรักษาสภาวะแวดล้อมได้สมบูรณ์

3) ป่าไม้ช่วยเสริมสร้างความงดงามของภูมิประเทศ เป็นที่ผ่อนคลายอารมณ์และความตึงเครียด เป็นแหล่งอากาศบริสุทธิ์

4.4 หลักการและทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้นั้นหมายถึง พื้นที่ดินที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นมาปะปนรวมกันเป็นหมู่ใหญ่ มีองค์ประกอบ เช่น ภูเขา ลำห้วย สัตว์ป่าใหญ่ นก แมลง และพืชชนิดอื่น ๆ มาผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ทำให้ป่าไม้มีสภาพแตกต่างไปจากภูมิประเทศธรรมดา เฉพาะต้นไม้ใหญ่น้อยที่รวมกันขึ้นเป็นป่านั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่ง เพราะต้นไม้ทุกชนิดมีการกินอาหาร มีการแพร่พืชพันธุ์สืบต่อกันออกไป มีการเจริญเติบโต และมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนมนุษย์ นอกจากนั้นป่าไม้หรือต้นไม้ยังมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์

โดยมีหน้าที่ซึ่งจำแนกออกได้เป็นหลักใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ประการแรก ป่าไม้ทำหน้าที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่จำเป็นเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ ช่วยส่งเสริมให้มีฝนตกชุก การปรุงอาหารและสังเคราะห์แสงของต้นไม้ช่วยให้มีอากาศออกซิเจนหมุนเวียนอยู่ในอากาศ สำหรับมนุษย์และสัตว์ได้ใช้ในการหายใจ รวมทั้งป่าไม้ยังช่วยควบคุมมิให้ดินพังทลายเพราะน้ำฝนและลม อันเป็นเหตุของน้ำท่วม ฝนแล้งและภัยพิบัติ อื่น ๆ เป็นต้น หน้าที่ของป่าไม้ประการที่สองก็คือ ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้แก่มวลมนุษย์ ให้มนุษย์มีไม้ไว้ใช้ในการก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ทำยานพาหนะไว้ใช้ในการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งให้มนุษย์ได้มีอาหารเพื่อใช้ในการบริโภคและนำไปจำหน่าย ได้มีงานทำ ได้ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และอื่น ๆ หน้าที่สำคัญประการที่สามของป่าไม้ก็คือ ก่อประโยชน์ทางด้านสังคมให้แก่มวลมนุษย์ เช่น มนุษย์ได้ใช้ป่าเป็นที่พักผ่อน หย่อนใจ โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดหรือให้มนุษย์ได้ใช้ป่าไม้เป็นห้องสมุดขนาดใหญ่ สำหรับศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ เป็นต้น (อำนาจ คอวนิช, 2539)

4.5 ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ทิวา สรรพกิจ (2528) ให้ความหมายการอนุรักษ์ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามความต้องการ ที่เหมาะสม พอดี และประหยัด เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต จากคำนิยามจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ แร่ธาตุ ต้นไม้ ฯลฯ จำเป็นจะต้องใช้ไปเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์ และจะต้องใช้อย่างฉลาด โดยประหยัด และให้ประโยชน์อย่างเพียงพอ ไม่มากหรือน้อยเกินไป ทั้งนี้เพื่อการเก็บรักษาทรัพยากรเหล่านั้นไว้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จึงต้องระมัดระวังอย่าใช้มากเกินไปจนเกิดความต้องการ โดยเฉพาะทรัพยากรที่ไม่สามารถจะหาสิ่งทดแทนได้ เช่น โลหะ น้ำมัน แร่ธาตุ ฯลฯ ทรัพยากรเหล่านี้เมื่อนำมาใช้จน นับวันก็จะหมดเปลืองลงไปทุกวัน จึงจำเป็นต้องใช้อย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับทรัพยากรที่สามารถเกิดทดแทนกันได้ ก็จะต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง เพราะการเกิดอาจต้องใช้เวลาซึ่งช้ากว่าการใช้ งาน เช่น ทรัพยากรป่าไม้ หากขาดการเอาใจใส่หรือไม่มีการวางแผนให้ถูกต้อง ก็ไม่สามารถจะอำนวยความสะดวกให้แก่ส่วนรวมได้ตลอดเวลา ผลเสียหายก็จะตามมานับประการ

การอนุรักษ์ทรัพยากรต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีหลักการและแผนงานในการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนจะต้องให้ความสนใจ และเข้าใจในการดำเนินงาน และสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวด้วยการยึดหลักว่า จะต้องหลีกเลี่ยงการสูญเสียและการทำลายให้มากที่สุด

ฉะนั้นการอนุรักษ์ จึงไม่ใช่การหวงห้ามที่ไม่ให้ใช้อะไรเลย แต่เป็นการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลีกเลี่ยงการสูญเสีย และการทำลายให้มากที่สุด เพื่อการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและในอนาคตตลอดไป

ทรัพยากรป่าไม้ (Forest Resources) หมายถึง ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมของป่าทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม

ดังนั้น ทรัพยากรป่าไม้จึงหมายความรวมถึง ดิน น้ำ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตทุกอย่างในป่า ที่มีผลทำให้สามารถอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่สังคมมนุษย์

4.6 ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าสำคัญยิ่งของประเทศ ป่าไม้ให้ประโยชน์ทางตรงคือ เป็นแหล่งผลิตไม้ และของป่าสำหรับใช้สอยและใช้เป็นสินค้าทั้งภายในประเทศและส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ส่วนประโยชน์ทางอ้อมของป่ามีอยู่เนกประการ และมีบทบาทสำคัญในการป้องกันบรรเทาภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ป้องกันการพังทลายของดิน ป้องกันและบรรเทาอุทกภัยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ทำให้อากาศอบอุ่นเย็นสบายไม่ร้อนจัด หรือหนาวจัด ช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้นเฉพาะที่เฉพาะแห่ง และมีความชุ่มชื้นในอากาศที่สม่ำเสมอ ทำให้มีน้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ใช้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนเหล่านี้เป็นต้น ปัจจุบันนักวิชาการป่าไม้และนักอนุรักษ์ต่างถือว่าประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ มีความสำคัญอย่างหนึ่งและอาจมากกว่าประโยชน์ทางตรงจากป่าไม้เสียอีก (นิวัติ เรืองพานิช, 2542)

4.7 วิธีการอนุรักษ์ป่าไม้

บุญชูบ บุญทวี (2529) ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ดังนี้

- 1) ป้องกันการบุกรุกทำลายป่าให้ได้ผลเด็ดขาด
- 2) ป้องกันการลักลอบตัดไม้
- 3) ป้องกันไฟป่า
- 4) ปรับปรุงวิธีการตัดไม้ให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้
- 5) การใช้ไม้อย่างประหยัดและคุ้มค่า
- 6) การปลูกป่าทดแทน
- 7) กำหนดพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่แน่นอน
- 8) ป้องกันโรคแมลงและเชื้อโรคที่เกิดแก่ป่า

เกษม จันทร์แก้ว และสามัคคี บุญยะวัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน (sustained yield) โดยวิธีการอนุรักษ์ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งมาปฏิบัตินั้นย่อมขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและการได้รับประโยชน์มากกว่าคือ

1. การใช้ หมายถึง การใช้หลายรูปแบบ เช่น บริโภคโดยตรง ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส การให้ความสะดวกสบายและความปลอดภัย รวมไปถึงพลังงาน เหล่านี้ต้องเป็นการใช้อย่างยั่งยืน
2. การเก็บกัก หมายถึง การรวบรวมและการเก็บรักษาทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางเวลา หรือคาดว่าจะเกิดวิกฤติการณ์ขึ้น ในบางครั้งอาจเก็บกักเอาไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณที่สามารถควบคุมได้
3. การรักษาซ่อมแซม หมายถึง การทำให้ทรัพยากรที่ขาดหายไป หรือเป็นปัญหา หรือเสื่อมโทรมเป็นจุดพื้นที่เล็ก ๆ สามารถทำให้ฟื้นคืนสภาพเดิมได้ อาจใช้เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้น เข้าช่วยให้ดีขึ้นเหมือนเดิม จนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้
4. การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ต่อทรัพยากร หรือสิ่งที่เสื่อมโทรมให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติ สามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งการฟื้นตัวต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้าช่วยด้วยเสมอ
5. การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น การที่ต้องพัฒนาเพราะต้องเร่งหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดผลผลิตที่ดีขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องนั้นต้องใช้ความรู้ เทคโนโลยี และ การวางแผนที่ดี
6. การป้องกัน หมายถึง การป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ให้ลุกลามไปมากกว่านี้ รวมไปถึงการป้องกันสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นด้วย
7. การสงวน หมายถึง การเก็บรักษาไว้โดยไม่ให้แตะต้อง หรือนำไปใช้ด้วยวิธีการใด ๆ หรือการสงวนอาจกำหนดเวลาที่เก็บไว้โดยไม่ให้มีการแตะต้องตามเวลาที่กำหนดไว้
8. การแบ่งเขต หมายถึง การทำการแบ่งเขต หรือแบ่งกลุ่มประเภทตามคุณสมบัติของทรัพยากร สาเหตุที่สำคัญเพราะวิธีการให้ความรู้ หรือกฎระเบียบที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ผล หรือต้องการแบ่งเวลาให้ชัดเจน เพื่อให้การอนุรักษ์ได้ผล เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อย่างไรก็ตามการแบ่งเขตนี้จะต้องมีมาตรการกำกับด้วย มิฉะนั้นแล้วจะไม่เกิดผล

นิวัต เรืองพานิช (2541) กล่าวว่า หากกรมป่าไม้มีมาตรการที่สามารถป้องกันรักษาป่าธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้คงอยู่ตลอดไปได้ ประชาชนที่ยึดครองพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมอยู่ในขณะนี้ ก็จำเป็นจะต้องใช้ที่ดินของตนให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะไม่ขายที่ดินให้ใครง่าย ๆ อีกต่อไป เพราะหากขายที่ดินแล้วจะไม่มีป่า ธรรมชาติ ให้บุกรุกเช่นแต่ก่อนอีก การขายที่ดินย่อมหมายถึง การที่จะต้องเปลี่ยนอาชีพใหม่ ประกอบกับความต้องการใช้ไม้มีมากขึ้นราคาไม้ก็สูงขึ้น เป็นโอกาสให้การปลูกป่าในที่ดิน ส.ป.ก.และที่ดินกรรมสิทธิ์มีความสำเร็จมากยิ่งขึ้น จากประวัติ วิวัฒนาการของการป่าไม้ของโลก จะเห็นว่า ประเทศที่เจริญแล้วเนื้อที่ป่าไม้ส่วนใหญ่มักจะเป็นป่า

ของเอกชนโดยเฉพาะป่าเศรษฐกิจ ส่วนป่าอนุรักษ์นั้นรัฐจะเป็นผู้ดูแลรักษา หากเป็นไปได้ตั้งนี้เนื้อที่ป่าของประเทศไทยจะมีมากขึ้นถึงร้อยละ 40 หรือมากกว่านั้นก็ได้ ถึงแม้จะไม่ได้เป็นป่าของรัฐ แต่จะเป็นป่าของเอกชนคนใดก็ตามก็เป็นป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ในประเทศไทย ย่อมจะช่วยให้ประเทศไทยมีป่าสามารถผลิตไม้ไว้ใช้สอยเองและมีพื้นที่สีเขียวมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ทำให้ประชาชนคนไทยมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย

นิติ เรื่องพานิช (2542) ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ดังนี้ ในอดีตที่ผ่านมาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศได้เสื่อมโทรมและถดถอยลงตามลำดับ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไข เพื่อให้ป่าที่มีอยู่ไม่ถูกทำลายต่อไปอีก รวมทั้งหาวิธีเพิ่มผลผลิตของป่าไม้ในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่นี้ให้อำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประเทศชาติ และประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากงานเกี่ยวกับการบริหารและส่งเสริมเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้แล้ว ก็ควรจะได้หันมาพิจารณาศึกษาเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอนาคตของกรมป่าไม้ของประเทศไทย คือ

1. นโยบายการจัดการป่าไม้
2. การปลูกสร้างสวนพืชป่า
3. การศึกษาในด้านพันธุศาสตร์ป่าไม้
4. การดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์
5. ผลผลิตป่าไม้และการใช้ประโยชน์ป่าไม้
6. การส่งเสริมด้านวนศาสตร์ชุมชน

5. สภาพของสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นและบทบาทของพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในสำนักสงฆ์

5.1 สภาพของสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น

ที่พักสงฆ์หรือสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นเกิดจากพระสงฆ์เข้าไปปฏิบัติธรรมในป่า ซึ่งการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในป่ามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลตามพระธรรมวินัย พระจึงมุ่งค้ำไปตามชุมชนตามป่าเขาเพื่อขัดเกลาจิตใจของตนเอง เมื่อชาวบ้านเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ก็มักนิมนต์ให้พระสงฆ์อยู่ปฏิบัติธรรมในชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในชุมชนหรือในป่าใกล้ชุมชนแต่หลังจากที่รัฐประกาศป่าหลายแห่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย ที่พักของพระสงฆ์รวมทั้งกิจกรรมของพระสงฆ์หลายแห่งในป่าถูกระบุว่าผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังพบว่าที่พักสงฆ์ในป่าหลายแห่งได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นสำนักสงฆ์ บางแห่งมีการพัฒนาทางถาวรวัดถาวรอย่างต่อเนื่องจนเกินความจำเป็นหลายพื้นที่พัฒนาขึ้นเป็นชุมชน จึงมีผลกระทบต่อป่าทั้งทางตรง คือสูญเสียพื้นที่ป่า และทางอ้อมคือการครอบครอง แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ไม้ การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ในป่า

หลายแห่ง จึงมีการส่งเสริมอนุรักษ์ป่าและมีส่วนทำให้ป่าถูกทำลาย แต่จากปรัชญาและการปฏิบัติในทางพุทธศาสนามีได้ขัดแย้ง แต่เกื้อกูลการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ตามพระธรรมวินัย พระสงฆ์ต้องอาศัยป่าเป็นสถานที่ยึดปฏิบัติ พระสงฆ์ยังต้องเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน จึงต้องมีส่วนช่วยสนับสนุนทั้งชุมชนและรัฐในการดูแลรักษาป่า ซึ่งกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่า ประกอบด้วย การเพาะชำกล้าไม้ การเตรียมพื้นที่ การปลูกลดต้นไม้ การดูแลรักษาและการป้องกัน และการใช้ประโยชน์

จากการศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยสำนักสงฆ์ : กรณีศึกษาสำนักสงฆ์พุทธอุทยาน ตำบลจระเข้ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปบทบาทของพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในสำนักสงฆ์ได้ 4 ด้านคือ (บุญเรือง อรุณรัตน์, 2547)

5.1.1 ด้านการอนุรักษ์ช่วยนำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างป่าชุมชน รักษาป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งกิจกรรมการอนุรักษ์ ประกอบด้วย

5.1.1.1 การเพาะชำกล้าไม้ สำนักสงฆ์พุทธอุทยาน ได้มีการเพาะชำกล้าไม้ และดูแลรักษากล้าไม้เพื่อใช้ในการปลูก ในพื้นที่ว่างไม่มีต้นไม้ขึ้น และเป็นการปลูกแซมในพื้นที่ที่ไม่มีต้นไม้ขึ้น

5.1.1.2 การเตรียมพื้นที่ปลูก สำนักสงฆ์พุทธอุทยาน ได้มีการเตรียมพื้นที่ปลูก โดยได้มีการขุดหญ้าฟุ้งและไม้พื้นล่างที่เป็นวัชพืชบริเวณที่จะปลูก และเตรียมขุดหลุมที่จะปลูกก่อน

5.1.1.3 การปลูกลดต้นไม้ โดยมีการจัดรูปแบบของการจัดกิจกรรมการปลูกลดต้นไม้ โดยอาจปลูกในวันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันแม่ วันเข้าพรรษา โดยมีประชาชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานทางราชการได้มาร่วมดำเนินการปลูก

5.1.1.4 การดูแลรักษาและการป้องกัน โดยได้มีการกำหนดขอบเขตสำนักสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน จึงเป็นที่ทราบและเข้าใจอันดีกับชาวบ้าน ตลอดจนได้มีการจัดทำแนวป้องกันไฟโดยรอบ และในขณะเดียวกันมีการพรวนดิน แก่ต้นไม้ที่ปลูกใหม่ และที่สำคัญใบไม้จะไม่มีการเผาทำลายใบไม้แต่จะกวาดมากองสุ่มไว้ตรงโคนต้นไม้ เพื่อให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยของต้นไม้ต่อไป

5.1.1.5 การใช้ประโยชน์ ด้านเนื้อไม้จะใช้ประโยชน์เฉพาะไม้แห้งเล็ก ๆ เศษไม้ปลายไม้เพื่อใช้ทำฟืน จะไม่มีการตัดไม้ที่มีชีวิตและยืนต้นอยู่เป็นอันตราย ด้านของป่าผลผลิตที่เกิดจากป่า ได้แก่ เห็ดต่าง ๆ พืชผักในป่า ด้านสมุนไพร

5.1.2. ด้านชุมชน เป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่ายและใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า

5.1.3. ด้านวัฒนธรรมช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะทรัพยากรพรณไม้

5.1.4. ด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำและสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม

จากข้อมูล สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ในจังหวัดขอนแก่นมีสำนักสงฆ์ ทั้งที่อยู่ในและนอกเขตป่าไม้ ทั้งหมด 984 แห่ง และจากการสำรวจของสำนักงานป่าไม้จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ.2543 ซึ่งเป็นการสำรวจตามแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ในพื้นที่ป่าไม้ ตามมติคณะรัฐมนตรี 18 เมษายน 2538 พบว่า มีสำนักสงฆ์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ จำนวน 108 แห่ง ในพื้นที่ 13 อำเภอ 3 กิ่งอำเภอ และเป็นจำนวนที่จำกัดให้มีคงที่ โดยมี

เนื้อที่ของสำนักสงฆ์ สูงสุด 1250-0-00 ไร่ ต่ำสุด 2-0-00 ไร่ เฉลี่ย 62-3-53 ไร่ และส่วนมากมีขนาดเนื้อที่ 2-30 ไร่

จำนวนพระสงฆ์ในสำนักสงฆ์ สูงสุด 20 รูป ต่ำสุด 1 รูป เฉลี่ย 3.5 รูป และส่วนมากมีจำนวนพระสงฆ์ในสำนัก 1-5 รูป

อายุของสำนักสงฆ์ สูงสุด 70 ปี ต่ำสุด 7 ปี เฉลี่ย 22.8 ปี และส่วนมากมีอายุ 7-30 ปี รายละเอียดเพิ่มเติมของสภาพของสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น ได้แสดงไว้ในภาคผนวก ก

ซึ่งในปัจจุบันนี้จำนวนสำนักสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นที่อยู่ในพื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มที่จะอยู่คงที่ในจำนวน 108 แห่ง เนื่องจากมีคณะกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ในพื้นที่ป่าไม้ในระดับจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นประธาน โดยมีคณะสงฆ์ประกอบด้วย เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลเป็นที่ปรึกษา และกรรมการ คอยควบคุมกำกับดูแลมิให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อตั้งเป็นสำนักสงฆ์ขึ้นอีก

5.2 บทบาทของพระสงฆ์

ประสพสุข พันธุ์ประยูร (2535) กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ อาจแบ่งได้เป็น 3 ประการ คือ

5.2.1. การพัฒนาคุณภาพของพลเมืองด้านคุณธรรมและจริยธรรม จำแนกเป็น

5.2.1.1 การให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร ทุกระดับอายุ ให้ได้บวชตามประเพณีและหากผู้ที่มาบวชนั้นศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ให้หนักแน่น ให้อนุศาสน์และอบรมสั่งสอนอย่างจริงจัง เมื่อลาสิกขาไปก็จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมไทย

5.2.1.2 การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน ที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะ และในงานบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีในหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทาง

วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งปวง การเขียนหนังสือธรรมเผยแพร่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้งปวง งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล ซึ่งล้วนเป็นงานที่ทำให้ประชาชนได้ทราบ ได้รู้จัก ได้เข้าถึง และได้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

5.2.1.3 บทบาทด้านการศึกษา แยกเป็นสองประเภทคือ หนึ่ง การจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร สอง การจัดสอนศาสนศึกษาแก่เด็กและประชาชน

- การจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2488 และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2490
- การจัดสอนศาสนศึกษาแก่ประชาชน เช่น การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา การสอนธรรมศึกษแก่นักเรียนและประชาชน การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ในวัด ในหมู่บ้าน การจัดตั้งและดำเนินการโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ การห้องสมุดในวัด การตั้งโรงมหรสพทางวิญญูณ การจัดตั้งและดำเนินการสำนักวิปัสสนาต่าง ๆ งานนี้ล้วนชักนำเด็กและประชาชนให้ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป
- การดำเนินกิจการคณะสงฆ์ เช่น การพระศาสนาของวัด ของชุมชนต่าง ๆ เพื่อรรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ เสริมสร้างคุณภาพของประชาชนสืบไป

5.2.2 การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ตามคติของพระพุทธศาสนา สงเคราะห์ประชาชนของพระสงฆ์ มีดังนี้

5.2.2.1 การให้ความสะดวก ในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ในพิธีทำบุญเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ ฯลฯ งานประเพณีส่วนรวม เช่น งานเทศกาลต่าง ๆ การทอดกฐิน ผ้าป่า สงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ งานประจำปีของท้องถิ่นต่าง ๆ การทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ

5.2.2.2 การช่วยประกอบศาสนพิธี ในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศล เช่น การแนะนำพิธีการ จัดเครื่องใช้และเครื่องประกอบพิธี การให้ศีลและสวดมนต์ การเจริญพระพุทธมนต์ การสวดมนต์ การรับถวายทานต่าง ๆ การเทศน์ การอนุโมทนาทั้งงานเอกชน ท้องถิ่น ส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี

5.2.2.3 การให้ที่พักอาศัย แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ต่างห้องที่ที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาโรค เช่น ชีหรือคนชราทุพพลภาพ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกแก่ประชาชนที่ขาดส่นปลูกบ้านพักอาศัย

5.2.2.4 การดูแลสุขภาพจิต การประพรมน้ำพระพุทธรูป การให้ฤกษ์ยาม แม้บางกิจการที่กฤษฎาบูรพเนินการอยู่จะเป็นที่ติเตียน แต่ก็มีคนจำนวนไม่น้อยเลื่อมใสศรัทธาเป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านขวัญกำลังใจ

5.2.2.5 การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่วัด เช่น ศาลาการเปรียญ ลานวัด บริเวณวัด เพื่อประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้ง ทำกิจกรรมบริการหรือสงเคราะห์ประชาชนด้านต่างๆ จัดงานรื่นเริง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ที่ดินแก่วัด สร้างสาธารณสถานต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

5.2.2.6 การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

5.2.2.7 การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของ ตลอดจนเงินทองของผู้บริจาคแก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น และยังมีการสงเคราะห์ด้านวัตถุอย่างอื่น แบบอื่น แก่เอกชนและประชาชนอีกมาก

5.2.3. การช่วยเหลือทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาความปลอดภัยของชาติ และกิจการทางสังคมจิตวิทยาเป็นต้นว่า

5.2.3.1 ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎร ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การควรทำและควรเว้น ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครอง

5.2.3.2 ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล เช่น ช่วยสอนหนังสือ เผยแพร่กิจการต่าง ๆ ของรัฐบาล ชักชวนประชาชนให้มาช่วยราชการ ร่วมมือร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ปกครองระดับต่าง ๆ

5.2.3.3 สงเคราะห์ประชาชน ในท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่เช่น การสงเคราะห์อาหารเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคแก่ผู้ยากจน ยากไร้หรือประสบภัย

5.2.3.4 ช่วยเหลือราชการเกี่ยวกับกิจการความมั่นคง เช่น ชักนำหรือเป็นศูนย์กลางให้ทางราชการ อำเภอบรรณลูกเสือชาวบ้าน การอบรมไทยอาสาป้องกันชาติ การสงเคราะห์ชาวเขา การช่วยบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดให้โทษ

สิ่งที่น่าสังเกตคือ งานของพระสงฆ์ วัด คณะสงฆ์ ต่อสังคมทั้ง 3 ประการนี้มักเป็นการดำเนินการส่วนรวม หรือสายการปกครองคณะสงฆ์ ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบว่า สงฆ์ วัด หรือคณะสงฆ์ ได้ทำอะไร เมื่อไร อย่างไร เป็นกิจจะลักษณะ

5.3 บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

5.3.1 บทบาทของพระสงฆ์

พระราชวรมุณี (2527) กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ควรตระหนักมันอยู่สมอในหน้าที่เดิมแท้ของตนตามพระธรรมวินัย และรากฐานนี้จึงเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นในรูปแบบใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแทนที่จะดึงหรือหวงแหนห่วงหวงเหนี่ยวบทบาทเดิมไว้ และที่มองเห็นในปัจจุบันพระสงฆ์ก็นิยมเอียงไปในทางที่จะทำเช่นนั้น ส่วนการที่จะเริ่มบทบาทใหม่หรือปรับปรุงบทบาทเก่าขึ้นในรูปแบบใหม่อย่างไรบ้างนั้น ก็รวมอยู่ในหลักการเดิม 3 อย่างที่กล่าวแล้วคือ การศึกษา การเผยแผร์ และการสงเคราะห์

ผลจากกรณีศึกษาพระสงฆ์กับป่าต่าง ๆ สามารถสรุปบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ได้เป็น 4 ด้าน คือ (1) ด้านอนุรักษ์ ชวนำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน รักษาป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ (2) ด้านชุมชน เป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่าย และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า (3) ด้านวัฒนธรรมช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะทรัพยากรพืชพรรณ และ (4) ด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำและสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม (ประยงค์ อัมฉัตร, 2541)

5.3.2 พระสงฆ์กับวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เนื่องจากพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นที่เคารพบูชา เป็นเสมือนผู้ถือปฏิบัติปฎิบัติต่อทางชีวิตซึ่งมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออยู่ทุกอย่างและในทุกกระแแห่งชีวิตของประชาชนอาศัยความบริสุทธิ์และการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างแล้วสั่งสอนประชาชนให้ละเว้นจากความชั่วให้ตั้งอยู่ในความดีด้วยจิตเมตตา โดยชี้คุณโทษและประโยชน์มิใช่ประโยชน์แก่สังคมและแนะนำวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุขในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ได้ใช้วิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดขึ้นตระหนักในคุณค่า ให้ซาบซึ้งในบาปบุญคุณโทษแห่งการกระทำที่ผิดถูก ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยหลักของศีล เช่น ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้ลักทรัพย์ ไม่ให้ผิดในกาม ไม่ให้พูดเท็จและไม่ให้ประมาท เป็นต้น เป็นการห้ามมิให้ทำลายและเบียดเบียนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งตัวมนุษย์ด้วย

ในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นศีลห้ามพระสงฆ์ทำลายต้นไม้ หรือพรากของเขี้ยว กูตคาม ทุกชนิด ห้ามมิให้ขุดดิน ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วน

นำถายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำลำธาร เป็นต้น ในวนโรปสูตรพระองค์ตรัสว่า การปลูกป่าและการรักษาต้นไม้ลำธารเป็นบุญกุศล ดังนี้

"ชนเหล่าใด ปลูกป่า ปลูกสวน สร้างสะพาน สร้างโรงน้ำ ขุดบ่อน้ำ บริจาคที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมได้บุญตลอดเวลาที่กลางวันและกลางคืน"

ในการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของธรรมชาติแวดล้อมของพระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมมาสอนให้เห็นว่า มนุษย์กับธรรมชาติย่อมมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งอาศัยกัน ไม่มีใครอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวดังคำว่า "น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า" และในทางกลับกัน ป่าก็พึ่งเสือ เรือก็พึ่งน้ำ แสดงเป็นคำพูดว่า "เสือมีเพราะป่าปรก ป่ารกเพราะเสื่อยัง ดินดีเพราะหญ้าบัง หญ้ายังเพราะดินดี" ดังนี้ เป็นต้น

จากคำสอนเรื่องความกตัญญูตทเวทีทำให้คนไทยโบราณรู้สึกว่ ธรรมชาติแวดล้อมเป็นสิ่งที่บุญคุณต่อมนุษย์ จึงสอนกันสืบต่อมาว่าเราอยู่กับต้นไม้ต้นไม้ใด อย่าได้หักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะมันมีบุญคุณต่อเรา โดยให้ร่มเงาแก่เรา

เนื่องจากพระพุทธศาสนาสอนการอนุรักษัทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยวิธีการปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติแวดล้อม ด้วยหลักธรรมกตัญญูตทเวทีนี้เอง จึงเกิดมีคติในการสร้างพระพุทธรูป "ปางถวายเนตร" เพื่อเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธองค์ได้ประทับยืน เอาพระหัตถ์ขวาทาบบนพระหัตถ์ซ้าย อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของต้นมหาโพธิ์ ถิมพระเนตรเพ่งดูต้นมหาโพธิ์ โดยมีได้กระพริบเป็นเวลา 7 วัน มีความหมายว่า พระพุทธเจ้าทรงรำลึกถึงคุณของต้นมหาโพธิ์ที่ให้ร่มแก่พระองค์จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแง่การใช้สอนหรือถือเอาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น พระพุทธศาสนาสอนเน้นหลักโภชนมัตตัญญูตา คือ การรู้จักประมาณในการบริโภคหรือทางสายกลาง เช่น การบริโภค ปัจจัย 4 มิใช่เพื่อสนองความอยาก แต่บริโภคคุณค่าเพื่อเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตด้วยหลักการสังวรอินทรีย์ และการพัฒนาตนให้อยู่เหนือความอยาก เช่น หลักอริยทรัพย์ เป็นต้น

ในด้านจริยวัตรพระภิกษุสงฆ์ที่ถือธุดงค์ ปฏิบัติธรรมในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้ ก็ได้รับการยกย่อง เช่น พระมหากัสสปเถระว่าทรงคุณธรรมเครื่องดำเนินชีวิตเสมอด้วยพระพุทธเจ้า ต่อมาในสมัยสุโขทัยก็ได้เกิดคติการสร้างวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา 2 ประเภท คือ อรัญญาวาสี และคามวาสี

ในการอนุรักษัทรัพยากรธรรมชาตินั้น พระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายทำหน้าที่ โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมให้เกิดความรักในธรรมชาติ และเกิดความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตน

กล่าวคือ พระสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสีนอกจากจะดำเนินชีวิตเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม ในฐานะเป็นแบบอย่างแล้ว ท่านยังได้สอนให้พุทธศาสนิกชนให้ตระหนักในคุณค่า ของการพัฒนาจิตใจโดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรมคือการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เดินจงกรม (เดินแบบเจริญสติ) ไร่ร่วมไม้ เพราะในวัดป่าจะมีต้นไม้มาก บรรยากาศสงบร่มรื่นทำให้ผู้เข้าไปสัมผัสเกิดความรู้สึกร่มเย็นสบาย มีความสงบสงัดระงับความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวลได้อย่างรวดเร็ว ทำให้จิตใจสงบและร่างกายสดชื่นเพราะสัมผัสกับความสมดุลของธรรมชาติ

5.3.3 ประสบการณ์และบทเรียนในการอนุรักษ์ป่า

องค์ปฐมแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักธรรมชาติ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเริ่มตั้งแต่ปฐมบัญญัติ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า ปัจฉัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตเรียกว่า นิสสัย 4 อย่าง คือ เทียวบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนต้นไม้และฉันยาคองน้ำมูลเนา

พระพุทธองค์ทรงสอนให้สาวกอยู่โคนต้นไม้ อยู่ในป่าหรือป่าช้า พระพุทธองค์ทรงเห็นคุณค่าของต้นไม้ ของป่าที่มีต่อสัตว์โลก ในสิกขาบทหนึ่งในกฎคามมรรคของปาจิตตกัณฑ์ ทรงบัญญัติสิกขาบทปรับอาบัติ (ปรับโทษ) ปาจิตตีย์แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้ทำให้ต้นไม้ตาย ต้นไม้ในสิกขาบทของพุทธองค์นี้หมายถึงพืชพรรณทุกชนิด

การปลูกต้นไม้คือ การปลูกความคิดอะไรหลายอย่างที่อธิบายไม่หมด พระสงฆ์ท่านอนุรักษ์ป่าได้จะเห็นจากพระอิสานในสายหลวงปู่มั่นทุกวัดสร้างป่ารักษาป่า หรือพระอาจารย์พุทธทาส ท่านก็สร้างป่าขึ้นมา รักษาป่าดั้งเดิมไว้คงอยู่ได้ การที่พระได้อยู่ในป่าในดงเสื่อ ดงซ้าง พระจะสงบเพราะไม่มีอะไรเป็นที่พึ่งก็นึกถึงความตาย ป่าเป็นครูที่ดีของพระ พระจึงชอบไปอยู่กับป่าสัตว์ป่า ถ้าเข้าใจความเป็นพระแล้วจะรู้ว่าป่า เสียงสัตว์ป่านั้นเป็นสิ่งที่พระชอบ

5.4 ผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยสำนักสงฆ์

จากความเป็นมาเกี่ยวกับเรื่องวัดในพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้ว่าป่ากับวัดแยกออกจากกันไม่ได้ ที่ไหนมีวัดที่นั่นจะต้องมีป่า สถานที่อยู่ สถานที่ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นป่าหรือเป็นสถานที่ที่มีต้นไม้มากเหมือนกับป่าหรือสวน และควรสังเกตด้วยว่า วัดของไทยในสมัยโบราณไม่ว่าจะตั้งอยู่ที่แห่งไหน ถึงแม้จะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ภายในวัดก็ต้องมีต้นไม้ ป่า หรือต้นไม้ที่ปลูกขึ้นเอง ร่มรื่น มีทั้งไม้ผล ไม้ดอก และไม้ที่ให้ร่มเงา คนที่มาวัดพอเริ่มเข้าสู่วัด ก็จะมีความรู้สึกเสมือนเข้าสู่ป่าที่ร่มรื่น ซึ่งสถานที่อย่างนี้ จะทำให้ผู้เข้าไปมีความร่มเย็น มีความสดชื่น มีความสงบ และใจเป็นกุศลด้วย ส่วนในปัจจุบันนี้วัดที่ตั้งอยู่ในเมือง ซึ่งเต็มไปด้วยป่าคอนกรีตหรือมีหมู่บ้านติด ๆ กันอยู่มากมายนั้น ต้นไม้หาได้ยากก็จริง แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ภายในวัดที่อยู่ตามชนบท อยู่ต่างจังหวัดไม่ได้ตั้งอยู่ในเขตชุมชน หรือใกล้ตลาด ส่วนใหญ่ภายในวัดจะยังมีต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงาให้ความเบิกบานสดชื่นเป็นจำนวนมาก มีน้อยแห่ง หรือพูดได้ว่า

เกือบจะไม่มีเลย ที่วัดจะอยู่ในที่โล่งเตียน ปราศจากต้นไม้ นอกจากจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ในสถานที่โล่งเตียน ซึ่งครั้งแรกไม่มีต้นไม้แล้วพอเริ่มสร้างวัด สร้างกุฏิสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ สร้างศาลา หรือสร้างอะไรขึ้นก็ตาม ทางวัดก็จะเริ่มปลูกต้นไม้พร้อม ๆ กัน เพราะต้นไม้กว่าจะให้ร่มเงาได้ ก็จะต้องใช้เวลานานพอสมควร จนถือเป็นประเพณีมาแต่โบราณว่า ภายในวัดจะต้องมีต้นไม้อย่างเพียงพอ

นอกจากนี้ หากเป็นวัดป่า หมายถึงวัดที่สร้างขึ้นในป่าจริง ๆ ซึ่งอาจจะมีป่าอยู่แล้วหรือป่าที่สร้างขึ้นใหม่ก็ตาม ถ้าเป็นไปได้ ทางวัดจะกำหนดพื้นที่เอาไว้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งอาจจะมีจำนวน 50 ไร่, 100 ไร่, 1,000 ไร่ และบางแห่งนับเป็น 10,000 ไร่ก็มี โดยเฉพาะวัดที่สร้างขึ้นในป่าที่มีภูเขา ถ้าทางป่าไม้ไม่ไปจำกัดเนื้อที่ไว้ก่อนแล้ว ทางวัดจะขยายเนื้อที่ไปให้มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อจะรักษาป่า จะปลูกป่าเอาไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั้งหลายนั่นเอง เพราะถ้าเป็นป่าซึ่งอยู่ในเขตวัด ประชาชนจะไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า และจะรักษาป่าไว้ให้ดี

สมนึก ปัญญาสิงห์ และทวิชัย บุญเดิม (2531) ได้สรุปถึง กรณีศึกษาหลวงพ่อ บุญธรรม อุดมธัมโม ว่า การปลูกป่าของหลวงพ่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา อบรมปฏิบัติธรรม เพราะปัจจุบันต้นไม้เหล่านั้นโตให้ร่มเงาเปรียบเสมือนศาลาตามธรรมชาติ หลวงพ่อ กล่าวว่า ธรรมะ คือ ธรรมชาติ การศึกษาธรรมะคือ การศึกษาธรรมชาติต้องเข้าใจธรรมชาติ หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นและ มีอยู่ตามธรรมชาติหรือที่เป็นเองโดยมิได้ปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลงตามสภาวะของมัน อานิสงส์ของป่าที่หลวงพ่อได้ค่อย ๆ สร้างความศรัทธาของชาวบ้านหนองแก่มากขึ้น นอกจากนี้ ญาติธรรมที่เข้าร่วมฝึกอบรมปฏิบัติธรรมยังชื่นชมป่าที่หลวงพ่อและชาวบ้านหนองแก่วางร่วมกัน ปลูกป่า ซึ่งถือเป็นการสาธารณูปการปลูกป่าหรือสร้างป่าทางอ้อม

พระราชสิมาภรณ์ (2537) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ จากพระไตรปิฎกว่า งานสิ่งแวดล้อมเป็นงานที่ต้องทำเป็นประจำ รวมถึงการบวชต้นไม้ เป็นพิธีกรรมไปสู่กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสถาบันสงฆ์ควรเข้าไปเป็นผู้นำช่วยกันดูแลรักษาสภาพป่าที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนสร้างความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนให้เกิดวิถียุทธศาสตร์ที่หวงแหนป่า ป่าเสื่อมโทรมจะต้องช่วยกันปลูกป่าเพิ่ม โดยเลือกชนิดของต้นไม้ เช่น ไม้ไผ่รวบ ไม้สนุนไพร ไม้เศรษฐกิจ หรือไม้ผลต่าง ๆ เพราะความจำเป็นของแต่ละคนแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยยังชีพของเขา

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สรุปได้ว่า หน้าที่ของสถาบันวัดนอกเหนือจากการพัฒนาบุคคลในด้านของจิตใจแล้ว การพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านนิเวศวิทยายังมีความสำคัญต่อคนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ใกล้ป่าเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ รวมถึงประโยชน์ในการยังชีพอื่น ๆ จึงจำเป็นที่ผู้นำทางศาสนาและพุทธศาสนิกชน

ทั่วไปจะต้องให้ความร่วมมือในการฟื้นฟูธรรมชาติของป่าให้คืนสภาพ หรืออาจมีการสร้างป่าใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการไว้ใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน ขณะเดียวกันยังนำเอาพิธีกรรมและคำสั่งสอนตลอดจนแนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนามาใช้ เช่น บทบาทในการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บทบาทในการรณรงค์ประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บทบาทในการปลูกสร้าง การให้โอกาสประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นตัวกลางของรัฐและประชาชน และเป็นการให้โอกาสประชาชนในการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

5.5 ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

5.5.1 ปัญหาพระสงฆ์ในพื้นที่ป่าไม้ ก็คือ การเข้าไปอยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งปัญหานี้มีความละเอียดอ่อน ซับซ้อน และมีความสำคัญระดับชาติที่จำเป็นต้องหาทางป้องกันและแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนต่อสถาบันศาสนาอันเป็นสถาบันหลักของประเทศ ซึ่งสร้างความสับสน ให้กับหน่วยราชการ คณะสงฆ์ และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมาก ซึ่งความขัดแย้งระหว่างทางราชการกับพระสงฆ์ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องพื้นที่ป่าไม้ที่เข้าไปอยู่อาศัยอยู่แทบทั้งสิ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย เป็นผลเสียต่อสังคมและประเทศชาติได้

5.5.2 ผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้น

5.5.2.1 เป็นปัญหาต่อการตรวจสอบควบคุมพฤติกรรมของพระสงฆ์สำหรับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง บางครั้งอาจมีบุคคลปลอมเป็นพระสงฆ์สร้างความเสื่อมเสีย และเป็นภัยต่อความมั่นคงได้ง่าย

5.5.2.2. เมื่อเจ้าหน้าที่จำเป็นต้องดำเนินการตามกฎหมาย อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้ง กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เพราะเกี่ยวกับสถาบันศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติ

5.5.2.3 บางแห่งอาจจะมีการตัดไม้ หรือนำไม้ผิดกฎหมายมาทำการก่อสร้าง

5.5.2.4 บางแห่งมีการกางป่าเกิดขึ้นที่มากเกินไป หรือไปก่อสร้างในสถานที่ไม่เหมาะสมเป็นการทำลายสภาพป่าและธรรมชาติ

5.5.2.5 บางกรณีมีการแอบอ้างยึดครองพื้นที่หรือหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มาโนช ตัณชวณิชย์ (2529) ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบท ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าผู้นำท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยในการที่พระสงฆ์ มีบทบาทในการพัฒนา โดยให้เหตุผลว่า เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่ทำให้บ้านเมืองเจริญเป็นการ เสียสละและชาวบ้านได้ประโยชน์ ในส่วนที่ไม่เห็นด้วย มักเกี่ยวกับที่ดินของวัดและการไม่ศรัทธา ต่อพระสงฆ์องค์นั้นเป็นการส่วนตัว ในด้านรูปแบบการพัฒนาโครงการของพระสงฆ์นั้นผู้นำ ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีทรรศนะว่ารูปแบบที่ต้องการคือควรทำเป็นรูปโครงการ โดยมีประชาชนเข้า ร่วมปรึกษาให้ความคิดเห็น โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นจตุรรมและเคารพนับถืออยู่ในฐานะที่ปรึกษา แต่ผู้นำส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยที่จะให้พระสงฆ์จะเป็นผู้นำการพัฒนาเสียเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ภาพพจน์ของพระสงฆ์ในสายตาของผู้คนนั้นอยู่ในฐานะที่สูงเป็นที่เคารพเป็นตัวแทนของ พระพุทธเจ้า ควรใช้เวลาในการศึกษาเผยแพร่ธรรมะมากกว่า อย่างไรก็ตามเห็นด้วยในการเข้าร่วม กิจกรรม แต่อยู่ในการที่ต้องเน้นให้คนรู้จักถอดอม รู้จักของเก่า วัฒนธรรม และรื้อฟื้นประเพณีเก่า มาเพื่อจัดสภาพแวดล้อมต้องปลูกป่าขึ้นใหม่ เลิกตัดต้นไม้ และจัดสภาพแวดล้อมในวัดให้วัดมีแต่ บรรยากาศที่สงบควรทำวัดให้เป็นที่พักพิงของชาวบ้าน

สุทธิชัย ภูสุวรรณ และคณะ (2532) ได้สรุปบทบาทของวัดต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ไว้ในรายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาเพื่อให้วัด หรือศาสนสถานเป็นแหล่งช่วยงานด้าน ป่าไม่ว่า “การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งช่วยงานด้านป่าไม้ เป็นแนวทางที่ควรดำเนินการอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะในการอนุรักษ์ป่าและปลูกป่า ตลอดจนใช้วัดเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ เผยแพร่งานด้านป่าไม้ การดำเนินการตามแนวทางนี้ ตลอดจนใช้วัดเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ เผยแพร่งานด้านป่าไม้ การดำเนินการตามแนวทางนี้ จำเป็นต้องมีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่ได้รับ การคัดเลือกและฝึกอบรม โดยเฉพาะควรมีโครงการตัวอย่าง ตลอดจนมีนโยบายที่ชัดเจนใน การดำเนินงาน เจ้าหน้าที่ควรร่วมดำเนินงานให้คำแนะนำด้านวิชาการสนับสนุนให้เพียงพอกับความ ต้องการของวัดทั้งชนิดและปริมาณ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่าง

ประสพสุข พันธุ์ประยูร(2535) ได้ศึกษา “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า บทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มີดังนี้ คือ

- 1) กำหนดเขตวัดหรือสำนักสงฆ์เป็นเขตอภัยทาน
- 2) สั่งสอนชาวบ้าน ให้หยุดยั้งการทำลายป่า
- 3) ฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายโดยการร่วมกันปลูกป่า
- 4) สร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า
- 5) ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา

- 6) จัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าหลักเขตที่แน่นอน
- 7) จัดตั้งองค์กรในชุมชนให้มีส่วนรับผิดชอบในการอนุรักษ์
- 8) ระดมชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ป่า

ประสิทธิ์ คุณรัตน์ 2536 ได้กล่าวถึง การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยวัดป่าว่า “การกำเนิดวัดไม่ว่าวัดบ้านหรือวัดป่าย่อมเป็นความต้องการของชุมชนเพราะสถาบันศาสนาเป็นสถาบันหลักอันหนึ่งของชุมชน ต้องได้รับการสนับสนุนจากชุมชนวัด สำนักสงฆ์จึงจะดำรงอยู่ได้ขณะเดียวกัน การดำรงอยู่ของวิถีชีวิตในชุมชนที่สุขสมบูรณ์ต้องมีวัดมีพระประจำหมู่บ้าน ดังนั้นความผูกพันความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด จึงแนบสนิทเนื้อเดียวกัน การบริหารจัดการป่าวัด ชุมชนจึงมีส่วนรับผิดชอบ เช่น การก่อตั้งวัด การวางแผนพื้นที่วัดร่วมกับพระ การพัฒนาวัด และการใช้ประโยชน์จากป่าวัดหรือวัดป่า ต่างระดับกัน ได้แก่

- 1) เพียงเพื่อประกอบพิธีกรรม ทำบุญเผาผี ฟังศพ
- 2) การใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่า เช่น สมุนไพร เห็ด ผักป่า ไม้ฟืน ด้วยการขออนุญาตหรือได้รับการอนุญาตเชิญชวนจากเจ้าอาวาสและด้วยการทำบุญตามศรัทธา
- 3) การได้ที่ร่มเงาร่มรื่น สงบสัมปายะ ปฏิบัติธรรม ใกล้ชุมชนและป่าธรรมชาติได้ สอนธรรม เพราะความรู้ด้านจิตใจตั้งต้นที่ป่า อยู่ในป่า และเกิดขึ้นที่ป่า
- 4) การได้แหล่งต้นน้ำของชุมชน วัดบางแห่งอยู่ระหว่างยอดเขาต้นน้ำ มีพื้นที่นับหมื่นไร่จึงเป็นแหล่งต้นน้ำ ต้นกำเนิดน้ำของชุมชนตลอดปี
- 5) แหล่งศึกษาธรรมชาติวิทยาและศึกษาระยะของเยาวชนในโรงเรียน
- 6) ป่าวัดเป็นแหล่งขยายพันธุ์พืชดั้งเดิมของชุมชน
- 7) ป่าวัดมีส่วนในการรักษาระบบนิเวศน์ชุมชน ของความเลวร้ายของการขาดดุลยภาพในระบบนิเวศน์ชุมชน
- 8) ป่าวัด ช่วยสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าของสังคมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการให้การศึกษ ของผลกระทบแบบไม่จงใจจากของจริงและเป็นศักดิ์ศรีของชุมชนที่บ่งบอกถึงความเป็นคนรักธรรมชาติ

สันติรัตน์ ทอนสามแก้ว (2537) ได้ศึกษาบทบาทพระธรรมยุตที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดสกลนคร โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในงานวิจัยพบว่า บทบาทที่มีความสำคัญของพระธรรมยุตต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดมากที่สุดคือ วิธีใช้ในการเผยแพร่งานด้านการอนุรักษ์ รองลงมาได้แก่การป้องกันและรักษาป่า การปลูกต้นไม้ การเพาะชำกล้าไม้ การใช้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้าน โครงการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การเผยแพร่ข่าวสารกลุ่มสนใจงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมประจำวัด ตามลำดับโดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของวัดธรรมยุตทั้งหมด 262 รูป แบ่งพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งบริหาร 113 และพระลูกวัด 149 รูป

กัญญา ทักษานันท์ (2538) ได้ศึกษาเรื่องพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้ พบว่า หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นได้แก่ ความเมตตา คือ ความมีไมตรี ความรัก ความปรารถนาดี ความเคารพยำเกรงคือ คำสอนให้บุคคลอยู่ร่วมกันด้วย คุณธรรม เคารพนับถือความดีของกันและกัน ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมภพธรรมชาติเดียวกัน ความรู้จักประมาณในการบริโภคทรัพยากรป่าไม้ คือการใช้สอยถูกต้องตามธรรม มิให้สนองตัณหา ความกตัญญู (ความรู้คุณ) ความเพียร เป็นการฝึกตนโดยอาศัยป่าไม้ที่มีความสงัด และความสุข เห็นป่าไม้ให้ความร่มรื่น ความสงบนิ่ง ความบริสุทธิ์ ร่มเย็น อ่อนโยน

ส่วนวัตรปฏิบัติในการอนุรักษ์ป่าไม้ ได้แก่ ธรรมในขั้นปฏิบัติการซึ่งมีทั้งที่ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก และที่เกิดขึ้นหลังจำแนกออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ส่วนแรกคือ วัตรปฏิบัติในส่วนที่มา ในพระปาฏิโมกข์ที่เรียกว่าพรหมจริยา สีลของพระสงฆ์ 227 ข้อ ซึ่งมีอยู่ 5 ข้อ ข้อที่ 60, 68, 110, 137 และ 219 ที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่สองเป็นส่วนนอกพระปาติโมกข์ ที่เรียกว่าภิสมาจาร คือขนบธรรมเนียม มารยาท อันดีงามของพระสงฆ์ได้แก่ พฤติกรรมที่พระสงฆ์ควรทำและไม่ควรทำ มี 8 ประการ คือ หมวคว่าด้วยรองเท้า หมวคว่าด้วยยา หมวคว่าด้วยจิวร หมวคว่าด้วยการจำพรรษา ห้ามเผาป่า รูดงควัตร 13 (ที่เกี่ยวข้องกับป่ามี 2 ประการ คืออยู่ป่าเป็นวัตร และอยู่โคนไม้เป็นวัตร) ข้อปฏิบัติสำหรับ พระภิกษุ ผู้อยู่ป่า 17 ประการ และพุทธประเพณี ประยুক্ত 5 ประการ เช่น บวชป่า สืบชะตา ป่า เป็นต้น

บุญลือ พูลนิล (2546) ได้ทำการศึกษา ความคิดเห็นของราษฎรที่มีต่อบทบาทของ พระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำพอง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัด ขอนแก่น พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของราษฎรที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยราษฎรที่มีความรู้ ความเข้าใจมาก จะเห็นด้วยในเชิงบวกมากกว่าราษฎรที่มีความรู้ความเข้าใจน้อย สาเหตุที่เป็น เช่นนี้ผู้ศึกษาเข้าใจว่า น่าจะมาจากการที่ราษฎรให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดย ส่วนใหญ่เห็นว่าในเขตอุทยานแห่งชาติควรจะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ เป็นการสอดคล้อง กับบทบาทของพระสงฆ์ที่ช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำพอง